

بخش ٦

اقتصاد جهان
(نظام اقتصاد بين الملل)

تجارت بین الملل

آیا کشوری را می شناسید که به تجارت بین الملل نیاز نداشته باشد؟

انسان ها به دلیل خواسته های متنوعی که دارند، به برقراری ارتباط با یکدیگر نیازمندند. ارتباط اقتصادی نیز براساس همین نیاز شکل می گیرد. این ارتباط گاه به صورت بسیار ساده و در حد مبادله بین دو روستا و زمانی به شکل پیچیده و در سطح بین المللی بروز می کند. ارتباط اقتصادی امروزه با مقررات خاص خود در قالب تجارت بین الملل شکل گرفته است و صدها سازمان در سراسر جهان برای رفع محدودیت ها و هموار کردن راه های مناسب تجارت بین کشورها فعالیت می کنند.

موانع تجارت بین الملل در گذشته

در زمان های گذشته، عواملی چند مانع رشد و توسعه تجارت بین الملل می شد. مهم ترین این عوامل عبارت بودند از:

۱- موانع قانونی، ناامنی و ضعف دولت ها: در گذشته، ناامنی و ضعف دولت ها در حاکمیت بر سرزمین خود مانع از آن می شد که افراد با خاطری مطمئن به تجارت بپردازند.

برای مثال، اگر فردی می‌خواست کالایی را از شهری به شهر دیگر صادر کند، با خطر حمله و هجوم دزدها و راهزنان روبه‌رو می‌شد. همچنین حاکمان محلی هر یک برای خود مقرراتی داشتند که غالباً تغییر می‌کرد و این تغییرات قابل پیش‌بینی نبود. به علاوه، برای یک تاجر صدور کالا از یک کشور به کشور دیگر علاوه بر خطرات داخلی، به روابط بین دولت‌ها نیز بستگی داشت. در صورتی که روابط بین دولت‌ها دوستانه نبود، ورود تاجر به کشور مقصد با مشکلات زیادی همراه بود و چه بسا او کلیه کالاهای خود را از دست می‌داد. مجموعه این مسائل، سبب از بین رفتن انگیزه تجارت در افراد می‌شد.

۲- هزینه‌های تجارت: نبود وسایل حمل و نقل و راه‌های مناسب، هزینه‌های تجارت را به شدت افزایش می‌داد. به طوری که به ناچار حمل و نقل کالاها تنها در محدوده خاصی انجام می‌گرفت و اغلب، افراد در طول عمر خود فقط کالاهایی را مصرف می‌کردند که در منطقه محل سکونت آنها تولید می‌شد. تولیدکنندگان نیز به ناچار همیشه مقادیر محدودی کالا تولید می‌کردند و خود مصرف‌کننده کالاهای خویش بودند و هرگز از تولیدات دیگران بهره نمی‌بردند. محدوده تولید کالاها به حدی بسته بود که افراد حتی وضعیت بهتر تولید را تصور هم نمی‌کردند.

در چنین شرایطی، وقتی دریانوردان یا سایر افراد به دیگر کشورها مسافرت می‌کردند، با انبوهی از کالاهایی روبه‌رو می‌شدند که یا در کشورشان وجود نداشت یا بسیار کمیاب بود. البته فراوانی کالا در بعضی کشورها علل گوناگونی داشت که از جمله آنها وجود شرایط

جغرافیایی مناسب، فراوانی منابع طبیعی و تجربه بالای افراد در تولید کالاهای مختلف را می‌توان برشمرد. فراهم بودن شرایط جغرافیایی مناسب و وجود منابع لازم فرصتی را در اختیار تولید کنندگان قرار می‌داد تا با صرف هزینه و زمان کمتر، تولید بیشتری داشته باشند. همچنین، تکرار تولید نوع خاصی از کالا سبب بالا رفتن مهارت افراد در تولید آن کالا و نیز افزایش کیفیت تولید می‌شد.

به دلیل فراوانی برخی از کالاها در یک منطقه، گاه مقدار زیادی از این کالاها به شکل غیرمتعارفی به مصارف دیگر می‌رسید. برای مثال، در مناطقی که شرایط برای دامپروری مناسب بود، روغن حیوانی به مقدار فراوانی تولید می‌شد و مردم با وجود کیفیت بسیار زیاد این ماده، به علت دسترسی نداشتن به مناطق دیگر جهت فروش مازاد تولید خود، از آن به عنوان سوخت چراغ استفاده می‌کردند.

در نتیجه تولید فراوان پاره‌ای از کالاها در بعضی کشورها و کمیابی آنها در کشورهای دیگر، گاه مسافران مقادیری از این کالاها را با خود به کشورشان می‌بردند و با فروش آنها هزینه سفر خویش را تأمین می‌کردند. همین امر یکی از عوامل تشویق افراد به تجارت بود.

در زمان حاضر، به دلیل پیشرفت دانش فنی بشر، وجود امنیت نسبی در سرزمین‌ها، راه‌های مناسب و مقررات مورد قبول بین‌المللی، هزینه‌های تجارت نه تنها در داخل مرزها بلکه در خارج از آن نیز کاهش یافته است.

به همین سبب، کالاها به سرعت از مناطق تولید به سرتاسر جهان انتقال می‌یابند و هیچ‌کس از این اتفاق بزرگ شگفت زده نمی‌شود؛ در حالی که در گذشته هرگز کسی تصور نمی‌کرد که روزی بتواند گندم آرژانتین و پنیر دانمارک را در فاصله هزاران کیلومتری از محل تولید آنها در خانه خود مصرف کند.

هم‌اکنون، روزانه هزاران تن نفت از محل استخراج به سراسر کره زمین انتقال می‌یابد و کالاهای فاسد شدنی با وسایل حمل و نقل مجهز به سیستم‌های خنک کننده، بدون از دست دادن کیفیت خود به نقاط مورد نیاز حمل می‌شوند.

فعالیت ۱-۶

در منطقه شما وجود کدام یک از انواع وسایل حمل و نقل می‌تواند هرچه بیشتر از هزینه‌های تجارت بکاهد؟ در این زمینه تحقیق کنید.

تاجر و تجارت بین‌الملل

تولید کنندگان معمولاً فرصت، تخصص و امکانات لازم را برای فروش تولیدات خود به مصرف کنندگان مناطق دیگر ندارند. به همین دلیل، این کار را از طریق افرادی که شغل آنها خرید محصول در مرکز تولید و فروش آن در مناطق مصرف است، انجام می‌دهند. به این افراد در اصطلاح تاجر یا بازرگان گفته می‌شود. در واقع، تاجر کسی است که با توجه به شرایط زمانی و مکانی، کار تشخیص نیازها و تولید کالاها و خدماتی را که عرضه آنها با رعایت جوانب صرفه جویی و سودبخشی لازم است، برعهده می‌گیرد.

امروزه همراه با گسترش جوامع و متنوع شدن کالاهای تولیدی و وسایل حمل و نقل و ظهور بسیاری تحولات دیگر، تجارت با روش‌های علمی انجام می‌گیرد. در همه دانشگاه‌های دنیا نیز رشته‌های خاصی مرتبط با این زمینه وجود دارد و هزاران نفر در این رشته‌ها به تحصیل مشغول‌اند. بنابراین، هر کشور و سازمانی که نیروهای متخصص و آموزش دیده بیشتری در اختیار دارد، در زمینه تجارت موفق‌تر است.

کلیه امور بازرگانی که تاجر به آنها می‌پردازد، در حوزه تجارت قرار دارند. در صورتی که فعالیت تجاری در خارج از مرزهای یک کشور صورت گیرد، به آن تجارت خارجی می‌گویند. تجارت بین‌الملل مجموعه فعالیت‌های تجاری است که بین کشورهای مختلف دنیا انجام می‌شود.

فعالیت ۲-۶

در زمینه آموزش بازرگانی در دانشگاه‌های کشور ما چه رشته‌هایی وجود دارد؟ این باره تحقیق کنید.

چرا ملت‌ها به تجارت روی می‌آورند؟

شرایط و امکانات موجود در هر کشور سبب می‌شود که ساکنان آن کشور به تولید کالاهای خاصی بپردازند. به هر حال، مردم هر کشور نیازهای گوناگونی دارند که اغلب، امکانات داخلی برای رفع آنها کافی نیست. به همین جهت، کشورهای مختلف باید از طریق تجارت بین‌الملل نیازهای متقابل یکدیگر را رفع کنند. عوامل متعددی موجب روی آوردن کشورها به تجارت بین‌الملل می‌شود. برخی از این عوامل عبارت‌اند از:

۱- یکسان نبودن منابع و عوامل تولید: کشورها از نظر در اختیار داشتن منابع طبیعی، معادن زیرزمینی و نیروی انسانی متخصص شرایط یکسانی ندارند. بعضی از آنها از زمین‌های حاصل خیز و منابع آبی کافی، برخی از منابع زیرزمینی فراوان و برخی دیگر از نیروی انسانی متخصص بهره‌مندند. برای مثال، کشور ایران دارای منابع نفت و گاز فراوان است، در کشور استرالیا ماده معدنی الومینا^۱ فراوان یافت می‌شود و کشور ژاپن نیروی متخصص فراوان در اختیار دارد.

۲- یکسان نبودن کشورها از نظر دسترسی به فناوری: دستیابی به فناوری کار ساده‌ای نیست و کشورهای توسعه یافته طی سال‌های متمادی با انجام دادن آزمایش‌های مختلف، کسب تجربیات متعدد و صرف هزینه‌های فراوان موفق شده‌اند به اختراعات جدید و فناوری نوین دست یابند. به همین دلیل، آنها یافته‌های خود را به رایگان در اختیار سایر کشورها قرار نمی‌دهند؛ ضمن اینکه انتقال فناوری به سادگی ممکن نیست. از سوی دیگر، حتی دست یافتن به اطلاعات علمی و فناوری، تولید یک کالا با کیفیت مطلوب را تضمین نمی‌کند. از همین رو، در شرایط حاضر سطح فناوری در کشورهای مختلف متفاوت است.

۳- شرایط اقلیمی متفاوت: تنوع آب و هوایی و شرایط طبیعی متفاوت در سرزمین‌های مختلف، باعث می‌شود که هر سرزمین شرایط تولید محصولات خاصی را داشته باشد. برای مثال، پسته مرغوب در شرایط آب و هوایی برخی نقاط ایران و فندق و بادام خوب در شرایط آب و هوایی برخی نقاط کشور ترکیه به عمل می‌آید. در اقتصاد تأثیر

۱- ماده اولیه تولید آلومینیم

همه عوامل فوق را تحت یک عنوان به نام مزیت نسبی مطرح می‌گردد :

مزیت نسبی

در بسیاری از مناطق استان گیلان برنج کاری انجام می‌شود. در واقع، به دلیل فراهم بودن امکانات لازم (آب، زمین و رطوبت کافی) محصول برنج در این منطقه به خوبی به عمل می‌آید و کاشتن آن برای کشاورزان مقرون به صرفه است و بنابراین، آنها به جای هر محصول دیگری، برنج می‌کارند. همچنین، زمین‌های بسیاری از مناطق استان فارس به زیر کشت گندم می‌رود. شرایط آب و هوایی و خاک مناسب در فارس به گونه‌ای است که محصول گندم در این منطقه به خوبی به عمل می‌آید. هر چند در برخی از نقاط فارس امکان برنج کاری وجود دارد اما برنج فارس از لحاظ کیفیت و میزان بازدهی با برنج گیلان قابل مقایسه نیست. در نتیجه، بهتر است هر یک از این دو استان به کشت محصولی پردازد که هزینه کمتری به بار می‌آورد. آن‌گاه با مبادله کالای خود با استان دیگر، محصول مورد نیاز خود را ارزان‌تر تهیه نماید.

این واقعیت در صحنه بین‌المللی نیز در مورد کشورهای که از نظر شرایط جغرافیایی، نوع خاک، منابع زیرزمینی، مقادیر سرمایه و دستیابی به فناوری در وضعیت‌های متفاوتی قرار دارند صادق است. از این‌رو، هر کشور باید منابع اقتصادی خود را برای تولید

کالاهایی به کار گیرد که هزینه تولید آنها نسبت به هزینه تولید کالاهای مشابه در کشورهای دیگر، کمتر باشد. برای مثال، به دلایل جغرافیایی، قهوه در برزیل ارزان تر از مصر تولید می شود و تولید پنبه در مصر ارزان تر از برزیل است.

اصل «مزیت نسبی» نیز همین نکته را بیان می کند. براساس این اصل، هر منطقه یا کشور باید کالایی را تولید کند که هزینه تولید آن در مقایسه با سایر نقاط کمتر باشد.

فعالیت ۳-۶

چرا فرش و پسته ایران به خارج صادر می شود؟ در این زمینه تحقیق کنید.

چرا تجارت بین الملل دارای منافع است؟

تجارت بین الملل برای تمامی کشورها و مؤسسات و افراد دست اندرکار آن، می تواند سودآور باشد. پیش از این، گفتیم که کشورها با توجه به برتری یا مزیت نسبی از طریق تجارت می توانند منافع زیادی را نصیب مردم خود کنند. در این جا در مورد دو گروه عمده ای که از تجارت بین الملل سود می برند، توضیح می دهیم.

۱- تولیدکنندگان

(الف) ادامه کار بسیاری از تولیدکنندگان به وارد کردن ماشین آلات و لوازم یدکی یا مواد اولیه از دیگر کشورها بستگی دارد.

(ب) بازارهای داخلی محدودند؛ به همین دلیل، تولیدکنندگان از طریق صادرات می توانند به بازارهای وسیع تری دسترسی داشته باشند و کالاهای اضافی خود را با قیمت بالاتر و شرایط بهتر به فروش رسانند.

(پ) در نتیجه تجارت بین الملل، کالاهای خارجی وارد کشورها می شوند و تولیدکنندگان داخلی را به تلاش برای تولید بهتر و کارآمدتر وادار می سازند. این امر موجب بهبود کیفیت کالاهای تولیدی در سطح جهان می شود.

۲- مصرف‌کنندگان

الف) واردات کالاهای خارجی به مصرف‌کنندگان امکان می‌دهد که از کالاهای متنوع و ارزان استفاده کنند؛ زیرا کالاهای خارجی در صورتی وارد یک کشور می‌شوند که از کالاهای مشابه داخلی ارزان‌تر و مرغوب‌تر باشند یا مشابه آنها در داخل تولید نشود. ب) صادرات کالا به خارج سبب می‌شود که مصرف‌کنندگان ارز لازم برای پرداخت بهای کالاهای ضروری وارداتی را به دست آورند.

نقش تجارت بین‌الملل در اقتصاد کشورها

منافع حاصل از تجارت بین‌الملل به کشورها کمک می‌کند که از تولیدات کشورهای دیگر بهره‌برند و کالاهای موردنیاز مردم خود را با قیمت ارزان‌تر و کیفیت بهتر از خارج تهیه کنند. همچنین تولیدکنندگان را تشویق می‌کند که با صدور کالاهای خود به خارج از کشور، سود مناسبی دریافت کنند. در مجموع، تجارت بین‌الملل وضعیت اقتصادی کشورها را بهبود می‌بخشد. علاوه بر آثار مثبت تجارت بین‌الملل بر اقتصاد کشورها (که به آن اشاره کردیم)، دست‌یابی به تخصص نیز می‌تواند به عنوان یک عامل مهم دیگر، اقتصاد کشورها را تحت تأثیر قرار دهد. تخصص بین‌المللی موجب می‌شود که هر کشور به تولید آن دسته از کالاها و خدماتی پردازد که منابع طبیعی، سرمایه، نیروی انسانی و تجربه و معلومات فنی متناسب با آن را در اختیار دارد. این تخصص و تقسیم کار موجب می‌شود که از منابع تولیدی کشورها حداکثر استفاده به عمل آید، حجم تولیدات در جهان افزایش یابد و قیمت کالاها ارزان‌تر شود.

تخصص و تقسیم کار بین‌المللی

فرض کنید در دو کشور منابع مختلف تولیدی (کشاورزی، صنعتی و معدنی) به حد کافی وجود دارد. این کشورها می‌توانند کالاها و خدمات گوناگونی را در داخل تولید کنند اما هرگز نمی‌توانند کلیه کالاها و خدمات را با هزینه مساوی و کیفیت یکسان تولید و

عرضه نمایند. برای مثال، کشورهای اروپایی می‌توانند فرش دست بافت نیز تولید کنند اما در صورت انجام دادن چنین کاری زیان خواهند دید؛ زیرا هزینه تمام شده فرش در ایران کمتر از هزینه تمام شده این کالا در اروپاست. همچنین، وجود بافندگان متخصص سبب کیفیت برتر فرش تولیدی ایران است. از این رو، هر کشور بهتر است کالاهایی را تولید کند که در تولید آنها تخصص دارد. همچنین کالاهایی را که تخصص لازم برای تولید آنها را ندارد، از دیگر کشورها وارد کند. تخصص بین‌المللی نیروی تولیدی کل کشورهای جهان و نیز حجم کالاهای تولید شده در جهان را افزایش می‌دهد. در نتیجه این امر، سطح زندگی مردم کشورهایی که در مبادلات بین‌المللی شرکت دارند، بهبود می‌یابد.

نام کشور	تولید غالب
ایران	فرش - پسته
مصر	پنبه
کوبا	نیشکر
غنا	کاکائو
نیجریه	نفت
برزیل	قهوه
آرژانتین	محصولات دامی

تخصص و تقسیم کار در داخل کشور

مبادلات بازرگانی بین نواحی مختلف یک کشور با مبادلات بازرگانی بین کشورهای مختلف، تفاوت چندانی ندارد؛ زیرا به نفع نقاط مختلف یک کشور یا کشورهای مختلف جهان است که هر یک به تولید کالاها و خدماتی مناسب با شرایط محلی خود اقدام کنند. بازرگانی منطقه‌ای که امروزه در بسیاری از مناطق جهان صورت می‌گیرد، براساس همین قاعده است. برای مثال، کشورهای اروپایی با تشکیل اتحادیه اقتصادی و حتی انتخاب پول واحد، بازرگانی کل اروپا را تقریباً به صورت بازرگانی داخلی درآورده‌اند.

فعالیت ۴-۶

- ۱- در مورد نقش تجارت بین الملل در اقتصاد کشورها در کلاس گفت و گو کنید.
- ۲- برخی از تأثیرات تقسیم کار بین المللی را در اقتصاد کشورها فهرست کنید.

پرسش

- ۱- به نظر شما چرا کشورها به تجارت بین الملل روی می آورند؟
- ۲- محدودیت هایی را که در گذشته مانع رشد و توسعه تجارت بین الملل می شد، ذکر کنید.
- ۳- عواملی که انگیزه تجارت بین الملل را در افراد ایجاد می کند یا آن را از بین می برد، برشمرید.
- ۴- مزیت نسبی چیست و چه تأثیری بر تجارت بین الملل دارد؟
- ۵- شرایط اقلیمی چگونه بر تجارت بین الملل تأثیر می گذارد؟
- ۶- مصرف کنندگان از تجارت بین الملل چه سودی می برند؟